

University of Groningen

Termen en gebruiken van het boerenbedrijf in Drente

Hijszeler, Cornelus Coenraad Willem Jan

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1940

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Hijszeler, C. C. W. J. (1940). Termen en gebruiken van het boerenbedrijf in Drente. Groningen: Koninklijke Van Gorcum.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

„hooiland. Dit wordt met de mest uit de stal rijkelijk gemest en „is zeer vruchtbaar. Driemaal in den zomer worden die stukjes „hooiland gemaaid; de twee eerste keren om in den stal hooi te „hebben tot voer in den voor-en nawinter en de laatste keer om „in het najaar groen aan het vee in den stal te worden voorgeworpen. „Niet ver van deze gescheiden weidelanden ligt nog een groot „onverdeeld weideland, waarop mede het gemelde jong vee ge- „weid wordt”.

SAMENVATTING EN EINDCONCLUSIE

Bij de vergelijking van het hierboven verzamelde materiaal, bleek het, dat we de provincie Drente in zes (zeven : zie groep Ia) groepen konden verdeelen. Daarom hebben we bij de beschrijving van de „Boerenvoortvaring in de Oude Landschap” deze groepen-indeeling als ondergrond genomen om een beter overzicht te krijgen en niet te verwarrend te worden. Bij de vergelijking van deze groepen onderling, behalve bij die van groep IV met groep VI en van groep V met groep VI, hebben we telkens twee dorpen tegenover elkaar geplaatst om de verschillen tusschen deze groepen des te scherper te doen uitkomen :

Groep I— Groep II	Wezup—Orvelte
Groep I— Groep VI	Odoorn—Westdorp, Borger
Groep II— Groep III	Hijken—Lheebroek ; Spier—Eursinge
Groep II— Groep IV	Hooghalen—Amen ; Elp—Schoonloo
Groep IV— Groep VI	De Drentsche AA vormde telkens de grens.
Groep V— Groep VI	

We hebben gezien, dat de verschillen tusschen deze groepen onderling niet steeds van denzelfden aard waren. Het betroffen regionale verschillen in de benaming van den esch ; in de benaming van akkers, welke aan den bovenkant smaller waren dan aan het onderende of omgekeerd ; in de termen, waarmede men een bepaalde wijze van slecht maaien aanduidde ; in de benaming van een handeling, in de wijze van doen, hetzij dat deze betrekking hadden op het hooien, op den roggeoogst, op de bewerking van het stoppeland, hetzij op het dorschen van de zaairogge ; in de benaming van een bepaald iets ; in het al of niet aanwezig zijn van een bepaalde terminologie enz., verschillen, die òf werden geaccentueerd door fonetische verschillen, of door syntactische verschillen, òf door het gebruik van den al of niet geapocopeerden vorm, òf

door verschil in kleederdracht. Soms gingen twee of meer van deze laatste verschillen met één of meer van de het eerst genoemde verschillen gepaard. Bovendien zagen we ook verschillen in de benaming van de zeis en haar onderdeelen; alsmede een verschil in de wijze van het haren van de zeis. Verder moeten wij niet alleen nog wijzen op het verschil in bouw tusschen „d(e) umsmieter” en „d(e) umdriver” („umdrif”), op het verschil in den vorm van „’t halve gat” in groep II en groep III (zie bij de beschrijving van den bouw der ploegen), maar ook op het feit, dat elke ploeg was gebonden aan een bepaalde streek. Het verschil in bouw bracht met zich een verschil in de wijze van het omploegen van het land. Ook in de benamingen van de onderdeelen der ploegen traden regionale verschillen op. Tenslotte willen we erop wijzen, dat de oudste menschen in sommige groepen zich nog ten zeerste bewust zijn een eigen taal te bezitten, die afwijkt van de taal hunner bureu, die tot een andere groep behooren.

Wanneer we aan de hand van de oude kaart van PYNACKER-BLAEU nu eens letten op de ligging van bovengenoemde dorpen, dan valt het ons op, dat ze telkens zijn gelegen links en rechts van de zgn. Dingspelgrenzen en dat de boven geconstateerde grenzen geheel met de laatste samenvallen.

Zoodoende komen we tot de conclusie, dat de dingspelgrenzen, wat de boerenvoortvaring betreft, voor alle groepen taal-, maar voor sommige bovendien nog vorm-, kleeding- en gewoontegrenzen zijn ¹⁾.

In de dissertatie „Het ontstaan van de Gemeenten in Drenthe van Mr. Dr. J. LINTHORST HOMAN (1934) lezen we op pag. 16 en volg.: „Vermoedelijk berust de indeeling van Drenthe in zes Ding-„spelen op zeer oude basis. De meest waarschijnlijke verklaring is „deze: reeds de oudste bewoners waren verdeeld over bepaalde „gebieden, voor elk waarvan zij een middelpunt hadden uitverkoren. „In het Frankische tijdperk en ook in latere eeuwen gebruikte men „die indeeling voor de rechtspraak, terwijl ook de kerk en de geeste-„lijke rechtspraak hierop hun werk deden rusten, gelijk soms één „lijn is te vinden in oude indeeling van een gebied: Romeinsch-

¹⁾ Deze Dingspelen zijn :

Eerste Dingspel Suydevelt, hoofdplaats Sleen (Groep I).

Tweede Dingspel Beyler Dingspel, hoofdplaats Beylen (Groep II).

Derde Dingspel Diverder Dingspil, hoofdplaats Dieueren (Groep III).

Vierde Dingspil Rolder Dingspil, hoofdplaats Rolde (Groep IV).

Vyfde Dingspil Nordevelt, hoofdplaats Vries (Groep V).

Sesde Dingspil Oostermeor, hoofdplaats Anlo (Groep VI).

„politieke indeeling en latere kerkelijke indeeling. Volgens sommigen „zijn die groote gebieden vroeger zes groote marken van Drenthe „geweest; gelijk men ook elders enorme oppervlakten als markengebied heeft aangetroffen”.

Wellicht zijn we een stapje dichter bij het einddoel gekomen, nu we bovengenoemde conclusie hebben kunnen trekken.

Niet altijd waren de grenzen even scherp te trekken. We hebben gezien, dat er zich soms zekere spelingen voordeden. Zij betroffen niet alleen de terminologie, maar ook de phonetiek en de syntaxis, niet de kleederdracht, niet de wijze van het haren enz. Voor de spelingen in de terminologie hebben we erop gewezen, dat zij het gevolg kunnen zijn van de beide hoofdverkeerswegen in Drente van Noord naar Zuid: van Groningen over den Hondsrug naar Coevorden en van Groningen via Assen, Beilen naar Meppel en Zuidwolde (Ommen). Natuurlijk zullen op dit alles ook wel andere invloeden hebben medegewerkt, zooals de kerkelijke indeeling enz. In dit verband willen we op het volgende wijzen. Boven hebben we geconstateerd, dat Taarloos zich in de meeste gevallen aansloot bij groep IV. We hebben gedacht, dat de oorzaak hiervan kon zijn gelegen in het feit, dat Taarloos ingedeeld zou zijn geweest bij het Kerspel Rolde. Maar voorzoover we hebben kunnen nagaan, is dit niet het geval geweest en heeft Taarloos altijd behoord tot het Kerspel Vries ¹⁾. Hoewel we geenszins willen beweren, dat voor de verklaring van het bovenstaande niet meer mogelijkheden zijn, willen we op twee wijzen:

1e Taarloos behoort toch in groep V thuis, maar heeft op de een of andere manier zeer veel invloed ondervonden van de dorpen van groep IV. Een dergelijken invloed van de eene groep op de andere hebben we evenwel nergens anders in Drente aangetroffen.

2e Juist omdat de woordenschat van Taarloos zoo zeer overeenkomt met groep IV, is de Dingspelgrens tusschen beide groepen op de oude kaart van PYNACKER-BLAEU niet goed aangegeven. Het oostelijk gedeelte hiervan moet ten Noorden van Taarloos loopen. In dat geval zou Taarloos op de een of andere wijze eenigszins beïnvloed zijn door groep V.

Verder zien we op de kaart, dat de Dingspelgrens tusschen groep IV en groep V eener- en groep VI anderzijds juist den loop van de

¹⁾ J. S. MAGNIN: Overzicht der kerkelijke geschiedenis van Drenthe. Te Groningen bij H. Geertsema, Jr. 1855.

Mr. J. Linthorst Homan: Het ontstaan van de Gemeenten in Drenthe. Haarlem — H. D. Tjeenk Willink en Zoon N.V. 1934.

Drentsche Aa volgt. Alleen bij Oudemolen wijkt zij naar het Westen toe af en loopt met een boog om genoemde plaats heen. Oudemolen behoort dus feitelijk bij groep VI, hetgeen evenwel niet door zijn woordenschat wordt bevestigd.

Ook hier hebben we o.i. twee mogelijkheden :

1e De Dingspeligrens, die overigens volkomen met den loop van de Drentsche Aa samenvalt, is bij Oudemolen niet goed op de kaart aangegeven en moet ook hier de Drentsche Aa volgen. Oudemolen behoorde dus oorspronkelijk in groep V thuis. Ook kerkelijk was Oudemolen, voorzover we hebben kunnen nagaan, in het Kerspel Vries ingedeeld.

2e De Dingspeligrens geeft den ouden loop van de Drentsche Aa aan. Oudemolen hoorde dus veel vroeger in groep VI thuis. Maar in den loop van een paar eeuwen heeft zich de bedding bij Oudemolen naar het Oosten verplaatst. Indien dit laatste juist is, is het geen wonder, dat Oudemolen geheel door groep V is geabsorbeerd.

Voor wat de wisseling in de namen „been'n_o” en „poot'n_o”, „kodde” en „kont” betreft, hebben we opgemerkt, dat zij veeleer het gevolg zijn van de algemeene neiging tot metaphora, tot keuze van woorden uit een bepaalde gevoelssfeer.

Bij de vergelijking van groep I met groep Ia hebben we gezien, dat het verschil in geologische gesteldheid van het land ten gevolge had, dat men in groep Ia een zekere geaardheid van den akker („'n gulle akker”) niet kende. Bovendien bracht dit verschil in bodemgesteldheid een andere indeeling van het land, een andere wijze van het ploegen, een andere wijze van het eggen dan in groep I met zich mede. Het spreekt vanzelf, dat daarmee ook gepaard ging een verschil in terminologie, een ontbreken in groep Ia van sommige benamingen, elders wel bekend.

Voorts hebben we, wat de hark betreft, in groep I een anderen vorm gevonden dan in groep Ia. Bij de hark in groep I („d(e) ha(r)k”) zat de steel s c h u i n in den kop. De steel van de hark in groep Ia („d(e) rīve”) was g a f f e l v o r m i g en zat bovendien l o o d r e c h t in den kop.

Niet alleen hebben de groepen onderling op de een of andere wijze elkaar beïnvloed, maar we hebben bovendien gewezen op den invloed, welke is uitgegaan van de omringende provincies Friesland, Groningen en Overijssel op deze groepen. We hebben daarbij speciaal geconstateerd, dat de Friesche invloed via Vledder, Diever en Lheebroek juist ging tot aan de Dingspeligrens tusschen groep III en groep II.

In den bouw van de oude boerderijen konden we geen zes typen

onderscheiden, die elk voor zich was gebonden aan een bepaald Dingspel. Dat dit niet het geval is, willen we geenszins beweren. Maar om dit te bewijzen zouden we nog veel meer boerderijen hebben moeten bestudeeren en in teekening hebben moeten laten brengen. Wel is de eindconclusie weer van toepassing op de namen van de onderdeelen van de boerderij (zie hiervoor enkele gegevens onder : De bouw van de oude Drentsche boerderijen).

Men heeft de grenzen van de Dingspelen wel eens in verband gebracht met de natuurlijke grenzen van Drente en opgemerkt, dat de laatste wel van beteekenis zijn geweest voor de eerste. SCHUILING heeft reeds in 1895 erop gewezen, dat het hoogveen van den Zuid- en Westrand van Drente zich eenmaal zoover naar binnen uitstrekten, dat ze bij Beilen elkander naderden en daardoor den zuidwesthoek van Drente tot een min of meer op zichzelf staand geheel maakten ¹⁾. KEUNING in zijn artikel „Nederzettingsvormen enz.” ²⁾ ³⁾ ziet dezen samenhang ook en hij wijst er bovendien op, dat o.a. ook het Dingspel Noordenvelt over groote afstanden door rivierlaagten en venen natuurlijk werd begrensd. Deze laatste schrijver merkt verder op, dat door de vingervormige vertakkingen van de rivierdalen, de aanwezigheid van venen in de bovenlopen en talrijke veenplekken het geheele Drentsche plateau onderverdeeld wordt in een groot aantal kleine (dorps-)gebieden, die relatief hooger zijn gelegen en die min of meer door natuurlijke grenzen in den vorm van lage, vochtige gebieden worden omsloten, b.v. Wezup, Elp enz.

Het valt moeilijk uit te maken, welke van beide voor de Dingspelgrenzen primair zijn geweest, of de natuurlijke grenzen, of dat de eerste het gevolg zijn van het feit, dat we na ons onderzoek de provincie Drente kunnen verdeelen in zes groepen, die ieder hun eigen terminologie hadden enz. Wellicht hebben beide samengewerkt. Het zou interessant zijn uit te zoeken, of er Dingspelen zijn, die, wat de taal enz. betreft, nog weer uiteenvallen in door natuurlijke grenzen omgeven dorpsgebieden (zie boven). Maar dit viel buiten het bestek van dit werk.

¹⁾ R. SCHUILING : De grenzen van Drente. Handelingen van het vijfde Nederlandsch Natuur- en Geneeskundig Congres, gehouden te Amsterdam op den 19den en 20sten April, 1895.

²⁾ DR. H. J. KEUNING : Nederzettingsvormen in diluviaal Nederland ten Noorden en ten Oosten van den IJssel. Tijdschrift voor Economische Geografie, 27 Jaargang, 1936, No. 3, Bldz. 51.

³⁾ JHR. MR. M. B. DE JONGE VAN ELLEMEET : Drentsche Markenorganisatie. Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde, 1918, blz. 9 en 10, j^o 3 en 4.